
виховання найчастіше застосовуються такі види покарань: зауваження, репліка, осуд.

Народна педагогіка не визнає покарань, які принижують людську гідність, наносять шкоду здоров'ю дитини, підлітка (“Вчи дитину не штурханцями, а хорошими слівцями”).

Застосовувати покарання потрібно помірковано, лише в міру необхідності: карати має право лише мудра й авторитетна людина (“Краще догана розумного, ніж похвала дурня”). Не можна карати в пориві різкого збудження, спочатку треба стримати себе, заспокоїтися (“Перш ніж карати, полічи до ста”). Справжнє покарання завжди справедливе і сприймається дитиною як заслужений засіб впливу. Мета його — викликати у винуватця гіркоту вини і сором за поганий вчинок, каяття і бажання більше його ніколи не здійснювати.

Як переконуємось, народна педагогіка протягом багатьох століть викарбовувала і вдало використовувала у вихованні дітей і підлітків широкий діапазон практичних і словесних методів і прийомів, які найповніше враховують вплив національного характеру. За умови осучаснення, постійного збагачення вони з успіхом можуть бути використані батьками, педагогами в процесі сімейного виховання підлітків.

Михайло ФІЦУЛА (ЗМІСТ)

ЗАВДАННЯ І ЗМІСТ ВИХОВАННЯ В УЧНІВ НЕСПРИЙНЯТЛИВОСТІ ДО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН*

Аналіз досвіду роботи шкіл та спеціалізованої літератури дає можливість визначити основні завдання і зміст антинікотинної, антиалкогольної та антинаркотичної виховної роботи з учнівською молоддю.

Першим завданням виховання в учнів несприйнятливості до наркотичних речовин є озброєння їх системою знань про шкідливість цих речовин для організму людини і для її діяльності. Так, опитані нами 80 старшокласників однієї зі шкіл м.Тернополя щодо цього поняття дали такі відповіді: “Призводять до хвороби серця” (5 учнів); “Шкодить печінці” (5); “Уражає клітини організму” (4); “Погіршує пам'ять” (2); “Робить шкіру зморшкуватою” (3); “Спричинює сварки в сім'ї” (11); “Погіршує стосунки між людьми” (3); “Знижує продуктивність праці” (12). Тільки 56 відсотків опитаних мають деяке уявлення про шкідливість наркотичних речовин. 12 відсотків учнів відповіли, що ці речовини негативно впливають на здоров'я людини, але конкретно нічого не могли сказати.

Така низька поінформованість учнівської молоді про шкідливість наркотичних речовин не може сприяти формуванню у неї негативного ставлення до куріння, пияцтва чи вживання наркотиків. Тому в процесі виховної роботи передусім потрібно широко пояснювати шкідливий вплив наркотичних речовин на організм людини та її діяльність.

Другим важливим завданням виховної роботи в цьому плані є вироблення в учнів певних психологічних гальм, які б стримували їх у сприятливих для вживання наркотичних речовин умовах. В учнів потрібно виробляти навички і звички, які відповідали б нормам моралі та правилам людського співжиття.

Звички правильної поведінки вимагають постійного зміцнення у процесі виховної роботи. Інакше деякі учні, потрапляючи під негативний вплив, можуть почати вживати наркотичні речовини.

Третє завдання — прищеплення учням непримиренного ставлення до фактів куріння, вживання алкоголю і наркотиків своїми ровесниками, залучення учнів до боротьби з цим злом.

За даними нашого дослідження, певна частина школярів (30 відсотків) не засуджує тих, хто вживає наркотичні речовини, не вважає це чимось ганебним. Тому необхідно проводити спеціальну виховну роботу в школі з переорієнтації поглядів і переконань, виховувати критичне ставлення до тих, хто вживає наркотичні речовини. Наші вихованці не тільки самі не повинні курити, пиячити чи вживати наркотики, а й вимагати цього від інших.

Четвертим завданням — є своєчасне виявлення тих, хто періодично вживає наркотичні речовини, проведення з ними індивідуальної виховної роботи, спрямованої на подолання цієї

* Ми об'єднуємо під назвою “наркотики” всі одурманюючі речовини, включаючи алкоголь та нікотин. З клінічної, біохімічної, психологічної позицій таке узагальнення не викликає якихось принципових заперечень.

негативної звички.

Виявлення учнів, які вживають алкоголь чи наркотики можливе за умови, що педагоги систематично і глибоко вивчають своїх вихованців, знають їхні інтереси, потреби, коло спілкування. Постійне спостереження за такими учнями переконує, що в їх поведінці з'являється щось незвичне: вони намагаються знайти схожих на себе друзів, вільний час проводять з учнями інших класів, звужуються свої духовні потреби. Бажання придбати ці речовини штовхає учнів на обман, крадіжки та інші негативні вчинки. Усі ці факти потрібно вміло виявляти. Завдання це дуже складне.

Досвід виховної роботи в школі переконує, що у процесі розв'язання перелічених вище завдань потрібно дати учням такий мінімум знань, засвоєння яких сприяло б формуванню у них уявлення про шкідливість вживання цих речовин для людського організму і для діяльності людини.

Одним з основних питань змісту виховної роботи в школі має бути роз'яснення учням *несумісності пияцтва і наркоманії з принципами моралі, з усім укладом нашого життя*. Молодь повинна усвідомити, що куріння, пияцтво, наркоманія є результатом відсутності сили волі, невміння людини втриматись від спокус. Адже найбільше спустошує алкоголь і наркотик сферу духовного життя людини, її моральність. Під їх впливом втрачаються високі духовні якості, а на їх місці появляються негативні. Так, любов до Батьківщини, відданість ідеалам переходять у безідейність і зраду; працелюбство — в неробство і дармоїдство; піклування про збереження і примноження суспільного добра — в його розкрадання; висока свідомість громадського обов'язку — в невиконання елементарних обов'язків; колективізм і товариська взаємодопомога — в пияцьке розуміння дружби; гуманізм — у жорстокість по відношенню до людей; чесність і правдивість — в облудність і брехливість; простота і скромність у громадському і особистому житті — у порушення громадського порядку; взаємна повага в сім'ї, піклування про виховання дітей — у сімейні трагедії, дитяче сирітство при живих батьках; непримиренність до несправедливості, дармоїдства, нечесності, кар'єризму, користолюбства — перетворюються у свої антиподи.

У дітей необхідно формувати негативне ставлення до наркотичних речовин. Усяке їх вживання повинно розглядатись педагогами і батьками як моральна вада, а утримання від нього — як норма моральної людини. Якщо у дитини постійно виховується почуття обов'язку, відповідальності, гідності, то вона сама зуміє знайти правильне рішення у будь-якій ситуації, не перетвориться в раба тютюну, спиртного чи наркотика.

Серед моральних якостей, які стримують людину від куріння, вживання алкоголю чи наркотиків, особливе місце займає почуття сорому. Відома велика охоронна сила сорому і величезна небезпека спиртного полягає в тому, що воно знижує силу цього почуття. Неминучим наслідком відсутності сорому є поява брехливості, нещирості і неправдивості. Втрата здатності соромитись є найхарактернішою рисою алкоголіків і наркоманів, у яких це почуття нерідко повністю зникає.

У своїй статті "Для чого люди одурманюються" Л.Толстой підкреслює важливість втрати совісті людьми, які зловживають алкоголем чи наркотиками. Він з цього приводу пише: "Не в смаку, не в задоволенні, не в розвагах, не в веселоощах лежить причина всесвітнього поширення гашишу, опіуму, вина, тютюну, а тільки в потребі приховати від себе вказівки совісті..."

Тверезій людині совісно... вкрати, совісно вбити. Нетверезому нічого цього не совісно, і тому, якщо людина хоче зробити вчинок, який совість забороняє, вона одурманюється...

Люди знають цю властивість вина заглушувати голос совісті і свідомо вживають його з цією метою...

Мало того, що люди самі одурманюються, щоб заглушити свою совість, — знаючи, як діє вино, вони, бажаючи примусити інших людей зробити вчинок, противний їх совісті, навмисне одурманюють їх..." [3, 269].

Лікарі влучно назвали наркоманію проказою душі. Виникає збайдужіння до всього, хиріють здібності, світ звужується і збіднюється. Наркоман стає похмурим, дратівливим, жорстоким, часто спалахує гнівом. Виникають депресія (яка нерідко призводить до самогубства), сонливість. Уже через місяць-другий зникає інтерес до життя. Тут — один крок до злочинності. Наркомани підробляють рецепти, крадуть гроші, розповсюджують наркотики.

Страшно, що за рік кожен наркоман втягує в свою компанію до п'яти осіб.

У процесі виховної роботи постає питання про “міру” вживання наркотичних речовин. У побуті часто керуються помилковими поглядами, що пити “в міру”, як усі, — нормальне явище. Клінічні і соціологічні дослідження переконують, що понад 75 відсотків алкоголіків виростають у сім'ях, де має місце оте “в міру” вживання алкоголю.

У боротьбі з курінням, пияцтвом та наркоманією ніякі півміри не допоможуть. Тютюн, алкоголь, наркотики — це отруйні речовини, які згубно впливають на організм людини та її діяльність. Як би людина не “вміла” пити чи вживати наркотики, вона закономірно перейде від “нешкідливих” доз до великих, безумовно шкідливих. Тому в дітей потрібно формувати негативне ставлення до тютюну, спиртного, наркотиків. Будь-яке їх вживання має розглядатись як аморальність, а утримання від нього — як норма моральної поведінки.

Школярі мають знати, що моральна деградація молодого людини під впливом тютюну, алкоголю і наркотиків приводить їх до *правопорушення і злочину*.

Школяр, який вживає наркотичні речовини, втрачає зв'язки із сім'єю та шкільним колективом, їх контроль за його поведінкою зводиться до мінімуму. Він знаходить нових “друзів”, які ставляться до нього невимогливо, заохочують його негативні прагнення, і він котиться по похилій площині. Поведінка такого учня імпульсивна: він конфліктує з оточуючими, агресивно ставиться до ровесників і старших. Це ускладнює його стосунки з близькими, сусідами, товаришами, а часто і призводить до порушення ним норм моралі і права.

Наркотичні речовини міняють характер неповнолітнього, вбивають його моральні ідеали. Він стає егоїстичним, вічно незадоволеним. Слабшає його воля, появляються нездорові потреби, показна відвага, роздратованість, знижується опірність до негативних впливів, виникає самовпевненість, втрачається самоконтроль і почуття відповідальності за свої вчинки. Разом із цим формується моральна нестійкість, розбещеність, жорстокість, цинізм і інші негативні риси. *Саме у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння вчинюється переважна більшість злочинів*. Так, близько 70% убивств, 80-90% хуліганських вчинків здійснюється в стані сп'яніння. Деградація особистості наркомана є однією з чітко виражених причин вчинення ним правопорушень. Через хронічну нестачу грошей на придбання наркотиків, пошуки способів отримання їх перетворюється в головну ціль щоденної діяльності, яка, як правило, стає злочинною.

Злочини, які допускаються неповнолітніми в нетверезому стані, нерідко відзначаються винятковою жорстокістю. При сильному сп'янінні людина перестає бути “сама собою” і здатна на вчинки, в яких не усвідомлює, а витверезившись, не пам'ятає про них і не вірить у їх реальність. Свідченням цьому є описаний журналісткою Ольгою Чайковською в статті “Три звинувачення “балдежу” випадок:

“...Ігор випив і, приємно захмелівши, вирішив піти на танцювальний майданчик, де в цей час, він знав, була дівчина. Але його дівчина з ним, сп'янілим, танцювати відмовилась. І тут на танцювальний майданчик зайшов Ігорів приятель Костя, вже жонатий, недавно став батьком. Зайшов випадково, мимохіть, проводити час на танцювальному майданчику йому вже було ніколи, та й нецікаво, він спішив додому. Не знаючи, що дівчина відмовилась танцювати з його другом, він запросив її, потанцював з нею раз — всього тільки раз! — і пішов геть. Скільки міг продовжуватись один танець — кілька хвилин? За ці хвилини у збудженому мозку Ігоря, в його збіднілій уяві остаточно перемішалось. Він наздогнав Костю і перегородив йому дорогу.

— Де у тебе серце?

Костя, усміхнувшись у відповідь, показав у лівий бік грудей:

— Ось у мене серце.

То були його останні слова. Ігор вдарив ножем! І тут же став швидко і страшно тверезіти, а протверезившись, побачив, що сидить поруч з мертвим.

Я знайшла цього хлопця у в'язниці, ошаленілого від горя. Час від часу Костя приходив до нього у сні і запитує: “За що ти мене?”. А Ігор ні у сні, ні наяву відповісти йому не може. Він не знає, як це трапилось, хто спрямував його руку.”

Не випадково допущення правопорушення у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння передбачає підвищення кари. Суд при цьому враховує не тільки характер і ступінь суспільної небезпеки злочину, а й бере до уваги особистість злочинця. Адже зловживання

наркотичними речовинами свідчить про аморальність особи, про те, що вона не заслуговує поблагливості. Особистість, яка допустила правопорушення в нетверезому стані, несе за нього вищу відповідальність.

Школа повинна довести до свідомості учнів, що органи у справах неповнолітніх можуть розглядати матеріали про появу неповнолітніх у нетверезому чи наркотичному стані в громадських місцях, про розпиття ними спиртних напоїв у дворах, під'їздах та інших місцях, про вчинення ними правопорушень на ґрунті вживання алкоголю чи наркотиків. Орган може застосовувати до неповнолітнього різні засоби впливу залежно від провини, обставин і характеристики (попередження, догана, сувора догана, віддання під нагляд батьків або громадських вихователів, колективу учнів). Якщо неповнолітній систематично вживає алкоголь чи наркотики і порушує громадський порядок, то його направляють до спеціального виховного закладу для дітей і підлітків (спеціальної школи або спеціального профтехучилища).

Розкриваючи правові питання боротьби з пияцтвом і наркоманією, учнів знайомлять із тими законодавчими актами, які визначають адміністративні, кримінальні й медичні заходи впливу на дорослих осіб, які зловживають алкоголем чи наркотиками.

Одним із питань змісту антинаркотичної, антиалкогольної та антинаркотичної виховної роботи є *розкриття згубної дії наркотичних речовин на здоров'я людини, особливо на молодий організм*. Тютюн, алкоголь і наркотики за своїм хімічним складом можна віднести до *сильно діючих отрут*. Так, наприклад, доза у 7-8 грамів алкоголю на кожен кілограм ваги тіла дорослої людини є смертельно небезпечною. Для дітей смертельна доза алкоголю — близько трьох грамів на кілограм ваги тіла, для підлітків — чотири-п'ять грамів (0,25-0,5 л горілки). Вжитий алкоголь тривалий час зберігається в організмі людини. В крові його можна виявити на третій і четвертий день після вживання, у мозку — навіть на сімнадцятий.

Як зазначалось вище, тютюн і тютюновий дим містить понад 1200 компонентів, багато з яких, потрапляючи в організм з димом сигарети, призводять не тільки до порушення функції того чи іншого органу, а й спричиняють тяжкі, часом незворотні зміни в організмі. Куріння нерідко є причиною хронічного бронхіту та емфіземи легенів, ішемічної хвороби серця (стенокардії) та інфаркту міокарда, виразкової хвороби, облітеруючого ендартерійту та інших захворювань. Та найтяжчим і найнебезпечнішим з усіх захворювань, зумовлених курінням, є рак легенів та інших органів.

Алкоголь і наркотики виснажують організм, порушують його захисну функцію. Хворі алкоголізмом та наркоманією важче переносять різні інфекційні захворювання. Систематичне вживання алкоголю чи наркотиків скорочує життя. Так, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, серед причин смерті наслідки алкоголізму займають третє місце після серцево-судинних захворювань і злоякісних пухлин. Люди, які систематично вживають алкогольні напої, живуть в середньому на 10-15 років менше, ніж непитущі і помирають у більшості випадків ще у розквіті сил (50-55 років). І навіть ті, які, не зважаючи на зловживання алкоголем, доживають до 60-ти років і більше, передчасно старіють, унаслідок поразки внутрішніх органів, нервової системи.

Матеріали Всесвітньої організації охорони здоров'я свідчать, що смертність серед курців на 30-80% вища, ніж серед некурців, причому вона зростає зі збільшенням кількості викурюваних сигарет. Найвища смертність серед курців спостерігається у віці 45-54-ох років; особливо висока — серед людей, які почали курити в молодому віці, і серед тих, хто затягується димом. Смертність серед тих, хто покинув курити, нижча. Причиною близько 80% випадків смертності були рак легень, бронхіт, емфізема легень, ішемічна хвороба серця та інші захворювання.

Серед любителів наркотиків також спостерігається висока смертність. Адже смерть може наступити в будь-який момент — від серцевого приступу, зараження крові, від виснаження організму, від нещасних випадків. Від інфекційних захворювань помирають 30% наркоманів, приблизно стільки ж — від самогубств, 40% — в усіх інших випадках. Типова смерть наркомана — передозування наркотиком.

Алкоголь і наркотики *здають великої шкоди сім'ї*, оскільки вони огрублюють любов, позбавляють її вибірковості, стають ворогом кохання. Вживання цих речовин робить членів сім'ї грубими, цинічними, а ці якості мимоволі передаються дітям. У таких сімейних умовах

губиться спільність інтересів, взаємна повага, що веде до розпаду сім'ї. Кількість розлучених у групі алкоголіків у три рази вища від аналогічних показників для “в міру” питущих чоловіків. Крім того, пияцтво чи наркоманія одного з членів сім'ї впливає на її економічне становище, знижує матеріальний рівень, призводить до нестатків.

Про “щасливе” дитинство, яке переживає дитина в сім'ї алкоголіка, свідчить таке зізнання учениці К.: “Пам'ятаю себе з того моменту, як ми разом з молодшим братиком (мені було шість років, а йому — рочок) сидимо в кутку кімнати, між спинкою ліжка і стінкою, і кричимо від страху не своїми голосами, бачачи, як п'яний батько з сокирою в руках бігає за мамою по кімнаті. Я думала, що від страху помру. Мама кидалась, кидалась (двері були закриті на ключ, ключ був вийнятий), а потім кинулась у вікно; вибила своїм тілом раму і випала разом з нею на вулицю. Добре, що жили ми на першому поверсі. Скільки я пережила в той момент, думала, що моє серце розірветься на частини”.

Особливої уваги в плані антинікотинової, антиалкогольної та антинаркотичної виховної роботи в сім'ї вимагають дівчата. До їх свідомості необхідно донести, що вживання ними цих наркотичних речовин призводить до особливо тяжких наслідків. На жіночий організм ці речовини діють швидше і сильніше. У такому стані жінки виходять з рівноваги, стають нестриманими, розв'язаними, цинічними, грубими й агресивними. Вони часто не тільки скандалять, а навіть бувають заводіями сутичок і бійок. Окремі з них, втративши почуття відповідальності, допускають аморальні вчинки і правопорушення.

Вважаємо, що у виховній роботі з дівчатами, які курять, варто використати такі дані. В анонімній анкеті одного з досліджень дівчат запитали: “Чому ви курите?” 60 відсотків відповіли, що це красиво і модно, 40 відсотків повідомили, що хочуть сподобатись хлопцям. Одночасно опитали 256 хлопців. Їм запропонували три питання і три варіанти відповідей: позитивно, байдуже, негативно. Перше: “У твоїй компанії дівчата курять. Як ти до цього ставишся?” Один відсоток — позитивно, 54% — байдуже, 42% — негативно. Друге: “Дівчина, з якою ти дружиш курить. Як ти до цього ставишся?” Один відсоток — позитивно, 84 відсотки — негативно, 15 відсотків — байдуже. Третє: “Хотів би ти, щоб твоя дружина курила?” З 256-ти тільки двоє відповіли: мені однаково. Решта категорично заперечили.

Одним із важливих питань змісту виховної роботи в школі є *розкриття шкідливості впливу тютюну, алкоголю, наркотиків на трудову діяльність людини*. Учні, як майбутні працівники різних сфер народного господарства, повинні мати уявлення про вплив вживання цих речовин на продуктивність праці, на виробничі стосунки, про те, що є причиною простоїв машин, браку, невиходів на роботу, зривів виконання виробничих завдань тощо.

Розкриваючи ці питання, вчитель наголошує, що у зв'язку із науково-технічним прогресом характер виробництва постійно ускладнюється і вимагає від людини великих зусиль, чіткості й уважності в роботі. Продукція, яку випускають заводи, нерідко складається із сотень деталей, і недбале виконання будь-якої з них зумовлює непридатність усього виробу. Особливо дається взнаки такий брак на різних потокових і автоматичних лініях, коли від працездатності однієї людини залежить продуктивність праці і кінцевий результат десятків і сотень інших людей. У таких умовах допущений п'яницею чи наркоманом брак на десять гривень перетворюється в збитки на тисячі гривень. Викурювання навіть кількох сигарет на день уповільнює швидкість реакції на зовнішні подразнення, що приховує в собі велику небезпеку, зокрема під час роботи на верстатах з великими швидкостями, а також для водіїв транспортних засобів.

У свій час на власних підприємствах у Детройті Генрі Форд заборонив курити протягом усього трудового дня. Всі робітники повинні були давати розписку, що у випадку порушення будуть звільнені. Суд підтримав Форда, оскільки він з цифрами в руках довів, що піклується про здоров'я. Слід додати, що після цього продуктивність праці на заводах Форда виросла на 8 відсотків.

Спостереження педагогів і лікарів свідчать про різко негативний вплив вживання алкоголю на розумові здібності підлітків, на їх навчання і дисципліну. Так, лікарі і педагоги Відня провели дослід, які дозволили оцінити вплив алкоголю на успішність школярів. Виявилось, що серед тих, хто зовсім їх не вживав 45% вчилось дуже добре, 48% — задовільно і 7% — незадовільно; ті, що отримували алкоголь рідко, відповідно: 35%, 56%, 9%; ті, хто отримував алкоголь регулярно один

раз на день: 27 %, 59 %, 14 %; ті, хто отримував алкоголь регулярно два рази в день: 20 %, 50 %, 25 %; ті, що отримували алкоголь регулярно три рази в день: 0 %, 33 %, 67 %.

Ці дані виразно показують, який негативний вплив виявляють так звані незначні дози алкоголю, що становлять приблизно 12-15 грамів на день. Здавалось би, небагато, але й цього досить, щоби помітно знизити розумовий потенціал підлітка.

Значна частина молодих людей має помилкові уявлення про те, що *нібито алкоголь чи наркотики мають позитивні властивості*. Тому в процесі виховної роботи *потрібно долати ці неправильні уявлення*. Так, часто вважають, що спиртні напої можна використовувати для лікування певних захворювань (виразки шлунку, грипу). Насправді ж, систематичне приймання спиртного затримує заживання поверхні виразки. А щоби знищити мікроби грипу в організмі людини, треба випити не менше 10-ти літрів спирту, а ця доза в 20 разів перевищує смертельну навіть для звичної до алкоголю людини. Ось чому ще ніхто не вилікувався від грипу, випивши склянку горілки з перцем.

Щодо “лікувальних” можливостей алкоголю, то ще в 1915 році Пирогівська нарада російських лікарів прийняла резолюцію про шкodu від алкоголю, в якій говорилося: “...не має жодного органу в людському тілі, який би не піддавався руйнівній дії алкоголю; алкоголь немає жодної такої дії, яка не могла б бути досягнута іншими (лікувальними) засобами, що діє корисніше, безпечніше і надійніше; немає такого хворобливого стану, при якому треба призначати алкоголь на якийсь тривалий час” [1, 42].

У народі побутує думка, що нікотин, алкоголь чи наркотики знімають втому. Втома настає через нагромадження в клітинах м’язів продуктів розкладу, які негативно впливають на нервові закінчення, що з’єднують м’язові волокна з нервовими центрами. Відновлення хімічних процесів можливе тільки після видалення з м’язових клітин продуктів розкладу, що досягається перебуванням організму в стані спокою. Вживання цих речовин не знімає втому, а тільки притуплює гостроту її сприймання свідомістю. А звикання до “знімання” втоми алкоголем чи наркотичними речовинами призводить до зниження працездатності і погіршення якості роботи через зростання розсіяності уваги.

Не виправдовує себе і помилкова думка про те, що алкоголь сприяє поліпшенню апетиту. Якщо здорова людина вживає напої з невеликою кількістю алкоголю (до 5-10 %), то стінки шлунка одержують легке подразнення, у відповідь на яке більш інтенсивно виділяється шлунковий сік. Виділення шлункового соку і створює відчуття голоду. При вищих концентраціях алкоголю дія його вже буде хворобливою, соковиділення знижується. Регулярне ж вживання навіть легкого спиртного напою для підвищення апетиту з часом перестає бути ефективним, тому що шлунок виробляє стійкість до постійного подразника. Для одержання бажаного результату доводиться збільшувати міцність спиртного або його дозу, а згодом сік виділяється тільки під дією спиртного.

Що стосується зігрівальної дії алкоголю. Коли людина дуже охолола, їй справді дають випити спиртного, а шкіру розтирають спиртом. При охолодженні кровоносні судини кінцівок і відкритих поверхонь тіла звужуються, порушується теплообмін, настає омертвіння тканини. Спирт має властивість розширювати поверхні судини, тому його і *використовують у таких випадках*. Але коли спиртне вживають під час впливу низьких температур, то розширені алкоголем судини інтенсивно виділяють тепло. Відчуття тепла в організмі не дає людині відчутти охолодження тіла. Тому такі часті випадки замерзання п’яниць навіть при дуже низькій температурі [2, 15].

Розкриваючи вплив тютюну, алкоголю та наркотиків на людський організм, особливо *потрібно показати їх шкідливість для дітей і підлітків*. Потрапляючи в організм дитини, ці речовини швидко розносяться кров’ю і концентруються в мозку. Навіть невеликі їх дози викликають у дітей бурхливу реакцію, важкі симптоми отруєння. При систематичному їх вживанні руйнується не тільки нервова система дитячого організму, а й серце, печінка, органи внутрішньої секреції й інші органи. Як наслідок, на фоні, наприклад, алкогольної інтоксикації у неповнолітніх може розвиватися цукровий діабет, порушення статевої функції і т.д. Особливо небажане гостре алкогольне отруєння, тому що організм дитини надто чутливий до токсичних речовин. Особливо уразлива нервова система, головний мозок. Оп’яніння у дітей розвивається настільки бурхливо, що буває важко їх врятувати і випадки смерті дітей від спиртного не такі вже й рідкі [4, 68].

І педагогам, і батькам, і дітям варто знати, що організм неповнолітнього у 6-8 разів швидше від організму дорослого звикає до алкоголю. У дітей, які вживають алкоголь до десятирічного віку, швидко розвивається хронічний алкоголізм, протікає він дуже важко. Молоді люди, які вживають спиртне у віці 10-25-ти років, можуть захворіти хронічним алкоголізмом. У юнаків, які зловживають алкоголем, частіше, ніж у дорослих, спостерігаються алкогольні психози. Такі хворі стають грубими, озлобленими, вони кидають навчання, коло їх інтересів звужується.

У стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння підлітки значно швидше і легше, ніж дорослі, втрачають над собою контроль, позбуваються можливості критично ставитись до своєї поведінки, стають неврівноважені, легко збуджуються. Все це полегшує або безпосередньо викликає здійснення ними аморальних вчинків, правопорушень і злочинів. Кримінологія стверджує, що приблизно 60 процентів злочинів неповнолітні вчинили в нетверезому стані. Ведучи мову про шкідливість нікотину, алкоголю і наркотиків, *варто зосереджувати увагу учнів на питанні так званого "пасивного" куріння*. Так, під час куріння 20% нікотину проникає в організм курця, 25 % руйнується в процесі згоряння тютюну, 5% залишається в недопалку, а 50 % потрапляє в повітря. З повітрям, що його видихає курець, в навколишнє середовище надходить 68% нікотину, а також окис вуглецю чи інші шкідливі речовини. Перебування лише протягом однієї години в накуреному непровітрюваному приміщенні "відповідає" викурюванню чотирьох сигарет. Концентрація карбоксигемоглобіну у пасивних курців досягає 1,4 %, тобто лише в 3-7 разів менша, ніж у активних курців (4,4-9,5 %). Отже, багато людей, по суті, отруюються тютюновим димом; і вся відповідальність за це лягає на активних курців. Ще Л.Толстой писав: "Кожна людина нашого сучасного середнього виховання визнає за невихованість... порушувати здоров'я інших людей. Ніхто не дозволить собі помочитись у кімнаті, де перебувають люди, або зіпсувати повітря... Але з тисячі курців жоден не посоромиться напустити нездорового диму, де дихають повітрям жінки, діти, які не курять, не відчуваючи при цьому ні найменшого докору сумління" [3, 287].

Зрозуміло, що в організмі людей, які зазнають "обкурювання", відбуваються приблизно такі ж зміни, як і в курців: порушується газообмін, частішає дихання, змінюється ритм серцевої діяльності, швидше настає втома, з'являється кашель тощо. Забруднене тютюновим димом повітря може спричинити загострення бронхіальної астми, зумовити хворобливі симптоми у хворих на алергію, приступи стенокардії тощо.

Про небезпеку "пасивного" куріння свідчать такі факти. Навіть малої дози тютюнового диму, який потрапив до кімнати, де знаходиться дитина, досить, щоб у неї піднялась температура. На думку спеціалістів, 60 відсотків дітей, які хворіють на легені, виростають у сім'ях, де батьки курять в кімнаті. У сім'ях, де курили батьки, 67 відсотків хлопців і 78 відсотків дівчат також починають курити, а згодом ставши дорослими, 80 відсотків зберігають цю звичку. Якщо підліток викурив хоч би дві цигарки, в 70-ти випадках із 100, він буде курити все життя.

Розглянуті нами питання змісту антиалкогольної та антинаркоманної виховної роботи реалізуються у процесі вивчення навчальних предметів і в позакласній роботі з учнями.

література

1. Борисов Е.В., Василевская А.П. Алкоголь и дети. – М., 1981.
2. Рязанов В.Р. Как предупредить алкоголизм. – М., 1986.
3. Толстой Л.Н. Для чего люди одурманиваются// Полное собрание сочинений: В 90 т. – М., 1928-1958. – Т. 27.
4. Ягодинский В.К. Школьникам о вреде алкоголя и никотина. – М.:Просвещение, 1986.

Іван ЗАПОРОЖАН (ЗМІСТ)

НОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність проблеми правового виховання молодших школярів на сучасному етапі розбудови національної школи обумовлена наступними основними факторами:

По перше, однією із сторін всебічного розвитку особистості є наявність у неї високої культури поведінки, адже не можна вважати фізично здоровою людину культурною, коли вона,